

DIŞ TİCARET UZMANI MESLEĞİNE YÖNELİK İŞ İLANLARININ ANALİZİ: KARİYER.NET ÖRNEĞİ

M. Sami SÜYGÜN

Dr. Öğr. Üyesi, Tarsus Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Bankacılık ve Finans Bölümü,
Tarsus, Türkiye.

E-posta: samisuygun@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3928-7438.

Makale geliş tarihi: 23.10.2021 Makale kabul tarihi: 15.12.2021 iThenticate benzerlik oranı: % 12

Kaynak gösterimi (APA 6):

Süygün, M. S. (2021). Dış Ticaret Uzmanı Mesleğine Yönelik İş İlanlarının Analizi: Kariyer.net Örneği. *Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi (IJBEMP)*, 5(2), 798-809.

DIŞ TİCARET UZMANI MESLEĞİNE YÖNELİK İŞ İLANLARININ ANALİZİ: KARIYER.NET ÖRNEĞİ

ÖZ

Küreselleşme ile birlikte artan rekabet her alanda kendini göstermektedir. Özellikle uluslararası pazarlarda faaliyet gösteren işletmeler, bu zorlu rekabet karşısında en önemli kaynakları arasında olan beşeri sermayeye olan odaklarını büyütmede ve kalifiye personele ulaşmak adına daha fazla emek ve zaman harcamaktadır. Bu aşamada işletmelerin en büyük yardımcısı kuşkusuz iş arayan ve işvereni bir araya getiren platformlardır. Bu çalışmada söz konusu platformlardan birisi olan kariyer.net web sitesi üzerinden dış ticaret uzmanı mesleğine yönelik iş ilanlarında adaylardan aranan niteliklerin neler olduğu araştırılmıştır. Böylelikle işverenlerin adaylardan talep ettikleri nitelikler belirlenerek başta eğitim kurumları olmak üzere politika yapıcılara öneri getirilmesi amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında, kariyer.net web sitesi üzerinde 10.09.2021 tarihinde Dış Ticaret Uzmanı pozisyonuna yönelik yayında olan toplam 314 ilan araştırmaya dâhil edilerek içerik analizine tabi tutulmuştur. Araştırmanın sonuçlarına göre; en fazla ilan verilen il İstanbul, sektör Kimya, departman ithalat-ihracat departmanı, eğitim durumu lisans, mezun olunan bölüm uluslararası ticaret, deneyim durumu en az 2 yıldır. İş tanımlarında ithalat-ihracat operasyonları süreç yönetimi, lojistik süreç yönetimi ile doküman hazırlama ve takibi başlıkları ilk üç sırada yer almıştır. Temel becerilerde İngilizce dil bilgisi, MS Office programları bilgisi ile dış ticaret ve gümrük mevzuat bilgisi talepleri ağır basarken destekleyici becerilerde ise iletişim, takım çalışması ve analitik düşünme becerisi öne çıkmıştır. Adaylardan sürücü ehliyetine sahip olma, seyahat engeli olmama ve askerlik hizmetini tamamlama gibi niteliklerin arandığı da gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dış Ticaret Uzmanı, Kariyer, İş İlanı, Doküman Analizi, Beceriler

JEL Sınıflandırma Kodları: J20, J23, J24

ANALYSIS OF JOB POSTINGS FOR FOREIGN TRADE SPECIALIST POSITION: THE CASE OF KARIYER.NET

ABSTRACT

Increasing competition with globalization shows itself in every field. Especially, businesses operating in international markets increase their focus on human capital, which is among their most important resources, in the face of this tough competition and spend more time and effort to reach qualified personnel. At this stage, the biggest assistant of businesses is undoubtedly the platforms that bring job seekers and employers together. In this study, the qualifications sought from candidates in job postings for the profession of foreign trade specialist on the website Kariyer.net, which is one of the platforms in question, were investigated. Thus, it is aimed to make suggestions to policy makers, especially educational institutions, by determining the qualifications that employers demand from candidates. Within the scope of the study, a total of 314 job advertisements for the position of Foreign Trade Specialist published on the website Kariyer.net on 10.09.2021 were subjected to content analysis. According to the results of the research; the province with the highest number of advertisements is Istanbul, the sector is Chemistry, the department is the import-export department, the education level is undergraduate, the graduated department is international trade, the experience level is at least 2 years. The titles of import-export operations process management, logistics process management and document preparation and follow-up were among the top three job descriptions. While English language knowledge, knowledge of MS Office programs and foreign trade and customs legislation knowledge were dominant in basic skills, communication, teamwork and analytical thinking skills came to the fore in supporting skills. It has also been observed that qualifications such as having a driver's license, not having a travel disability and completing military service are also sought from candidates.

Keywords: Foreign Trade Specialist, Career, Job Posting, Document Analysis, Skills

JEL Classification Codes: J20, J23, J24.

1. GİRİŞ

Kökenleri insanlık tarihine kadar uzanan ticaret, önceleri değiş tokuş faaliyetleri ile sınırlı ve daha basit düzeyde yapılırken sonraları yerleşik hayata geçiş, ulus devletlerin ortaya çıkışı, teknoloji ve küreselleşme gibi gelişmelerle çok daha fazla yaygınlaşarak hacmini artırmış ve aynı zamanda karmaşıklaşmıştır (Süygün, 2020: 263) . Özellikle de uluslararası ticarete gerçekleşen iş ve işlemler yerel ve küresel kurumların da içerisinde olduğu bir yapı tarafından şekillendirilip denetlendiğinden daha da karmaşık bir hale bürünmektedir. İç ve dış mevzuata dayanan uluslararası ticaret sistemi, ülkeden ülkeye farklılık gösteren ve siyasetten kültüre birçok faktörden etkilenen yapısı ile son derece profesyonel bir şekilde ele alınmayı gerektiren bir sürece sahiptir (Topçuoğlu, 2020: 195). Küreselleşmeyle artan rekabete ilave olarak uluslararası ticaret işlemlerinin çok taraflı ve boyutlu yapısı işletmelerin bu süreci yönetirken kalifiye personellere olan ihtiyacını artırmaktadır. Sektör, operasyonların yurt dışı ağırlıklı olması sebebiyle yabancı dil yeterliliği, ticaretin sınır dışı ile yapılması ve gümrük mevzuatı açısından da mevzuat yeterliliğine sahip elemana ihtiyaç duymaktadır (Tunç, 2018: 256). Uluslararası ticaretin ülke ekonomisi için önemine ve sektörün kalifiye personele olan ihtiyacına binaen alana yönelik ön lisans ve lisans düzeyinde eğitim verilen örgün ve ikinci öğretim ile Türkçe ve İngilizce toplam program sayısı son yıllarda oldukça artmıştır. Tablo 1’ de uluslararası ticaret alanında eğitim öğretimi faaliyeti gerçekleşen program sayılarına yer verilmektedir (yokatlas.yok.gov.tr, 2021). Tablo 1’ den görüleceği üzere Türkiye’de Uluslararası Ticaret alanında devlet ve vakıf üniversitelerinde toplam 136 adet program bulunmaktadır. Ön lisans düzeyinde ise bu sayı 143 adettir. Buna paralel olarak yüksek lisans ve doktora düzeyinde lisansüstü programların sayısı da her geçen gün artmaktadır.

Tablo 1. Uluslararası Ticaret Alanında Eğitim Öğretim Verilen Program Adedi

Program Adı	Devlet	Vakıf
Uluslararası Ticaret (Lisans)	5	3
Uluslararası Ticaret ve Lojistik (Lisans)	39	10
Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik (Lisans)	18	12
Uluslararası Ticaret ve Finansman (Lisans)	24	25
Dış Ticaret (Ön Lisans)	109	34

Kaynak: (<https://yokatlas.yok.gov.tr/index.php>)

Artan öğrenci sayılarıyla birlikte mezun sayıları da artmakta ve bu durum öğrenciler üzerinde baskı yaratmaktadır. Zira Türkiye’de işsizlik rakamları özellikle de gençler arasında oldukça yüksektir. 15-24 yaş grubunu kapsayan genç nüfusta işsizlik oranı 2021 yılı Temmuz dönemi verilerine göre %23,1 olarak gerçekleşmiştir (TUİK, 2021, İşgücü İstatistikleri). Bir yandan yüksek işsizlik oranları söz konusuysen diğer yandan iş dünyasının yazılı ve görsel medyaya yansıyan açıklamalarında nitelikli personel bulmakta zorluk yaşadığı ifade edilmektedir. Bu noktada üniversitelerde verilen eğitim ile iş dünyasının talep ettiği niteliklerin kimi zaman örtüşmediği görülmektedir. Elbette bu durumu iş dünyasının dinamik piyasa koşullarına paralel değişen taleplerinden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Günümüzde gerek öğrencilerin gerekse eğitim kurumlarının bu dinamik yapıya uyum sağlaması son derece önemlidir.

Bu kapsamda çalışmanın amacı, uluslararası ticaret alanında faaliyet gösteren işverenlerin personel adaylarından talep ettikleri nitelikleri tespit ederek başta eğitim kurumları olmak üzere politika yapıcılara öneri getirilmesi suretiyle dış ticaret alanındaki personel niteliğinin artırılmasını desteklemektir. Bu amaç dikkate alınarak öncelikle literatürde uluslararası ticaret alanında çalışmak için gerekli nitelikleri ele alan çalışmalara yer verilmiştir. Sonrasında, uluslararası ticaret faaliyeti gerçekleştiren işletmelerin personel adaylarından talep ettikleri nitelikler kariyer.net web sitesinde Dış Ticaret Uzmanı pozisyonuna yönelik verilmiş 314 adet ilan üzerinden içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiş ve bulgular ortaya konulmuştur. Son bölümde ise söz konusu bulgulardan hareketle değerlendirmede bulunulmuş ve öğrenci ve mezunlara, işverenlere, eğitim kurumlarına ve politika yapıcılara öneriler sunulmuştur.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Literatürde birçok farklı sektöre yönelik olarak iş ilanlarının analiz edildiği yerli ve yabancı çalışmalar bulunmaktadır. Bu kapsamda, seçilen çalışmalara Tablo 2’de yer verilmiştir.

Tablo 2. İş İlanlarının Analizi Üzerine Literatürde Yer Alan Çalışmalar

Yazarlar (Yıl)	Çalışmanın Amacı, Kapsamı Ve Yöntemi	Çalışmanın Sonuçları
Erkaslan vd. (2011)	Endüstriyel tasarım alanında 7 adet insan kaynakları web sitesinde 4 aylık süreçte yayınlanan iş ilanları içerik analizi ile incelenmiştir.	İşverenin tasarımcıdan en önemli beklentisinin 'tasarım bilgisi' dersleriyle kazanılan nitelikler olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Muhammad and Brookshire (2011)	Tekstil ve hazır giyim tedarik personelinin iş sorumluluklarını ve gereksinimlerini tespit etmek amacıyla mesleki bir dergide 1 yıl süresince yayınlanan iş ilanları içerik analizine tabi tutulmuştur.	Arzu edilen tedarik personeli, çoklu görev yetenekleri, çeşitli bilgisayar uygulamaları bilgisi ve olağanüstü iletişim becerileri ile organize edilmelidir. Örgün eğitime nispeten daha az deneyim, endüstri bilgisi ve iki dilli yeteneklere ise daha fazla tespit edilmiştir.
Robles (2012)	90 üst düzey işletme yöneticisinin iş başvurularında önemli gördükleri destekleyici becerileri anket yolu ile elde edilmiş ve incelenmiştir.	Bu çalışma, işletme yöneticileri tarafından en önemli olarak algılanan ilk 10 yumuşak beceriyi belirlemiştir. Bunlar; dürüstlük, iletişim, nezaket, sorumluluk, sosyal beceriler, olumlu tutum, profesyonellik, esneklik, takım çalışması ve iş ahlakıdır.
Bacaksız ve Sönmez (2015)	İnsan kaynakları web sitelerinde yer alan hemşirelere yönelik 750 iş ilanı içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir.	Hemşire iş ilanlarının, iş tanımı ve aranan nitelikler açısından yetersiz olduğu, hemşire gereksinimi nedeniyle eğitim ve deneyimin önemsenmediği, hemşirelik işi yapmaları için diğer meslek üyelerinin de arandığı tespit edilmiştir.
Şentürk ve Fidan (2016)	İnsan kaynakları web sitelerinde yer alan halkla ilişkiler alanına yönelik 230 iş ilanı içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir.	Araştırma sonucunda halkla ilişkilerin mesleki ölçütlerinin bulunmadığı ortaya konulmuştur.
Kılınç ve Akyol (2018)	İnsan kaynakları web sitesinde yer alan ve ilan başlığında kurumsal iletişim ifadesinin olduğu 72 ilan içerik analizi ile incelenmiştir.	Araştırmanın sonuçları uygulayıcılar açısından iletişim becerisinin, yabancı dil bilgisinin, sosyal medya faaliyetlerinin ve medya ilişkilerinin önemini ortaya koymuştur.
Çetin ve Şahingöz (2019)	İnsan kaynakları web sitelerinde yer alan açılara yönelik 665 iş ilanı içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir.	Elde edilen bulgulara göre, ilanların % 61,1'inin İstanbul iline yönelik olduğu, en çok açığı ilanını yiyecek içecek işletmelerinin sonrasında otellerin verdikleri, çoğunlukla uzmanlaşma belirtmeden sadece açığı başlığında ilan verdiği görülmektedir. Bulgulardan, açılara yönelik iş ilanları içeriğinin profesyonel bir mesleği tanımlayacak nitelikte olmadığı ve yetersiz bilgiler verildiği saptanmıştır.
Giray (2019)	Kariyer.net sitesinden yazılım geliştirme alanına yönelik 1.597 iş ilanı metin madenciliği yolu ile analiz edilmiştir.	Bulgular, SQL, JavaScript ve HTML/CSS dillerinde deneyim için önemli bir talep ortaya koymaktadır. ASP.NET ve MS SQL Server, bilgisine en çok ihtiyaç duyulan baskın web çerçevesi ve veri tabanıdır. Visual Studio, en çok istenen geliştirme ortamı, .NET ise en baskın çerçevedir. En çok istenen sosyal beceriler takım çalışması, iletişim ve analitik/problem çözmedir.
Dobroszek vd. (2019)	Lojistik yöneticileri, kontrolörleri ve uzmanları arasındaki mesleki kimlik benzerlikler ve farklılıklar 60 iş ilanı üzerinden içerik analizi ile incelenmiştir.	Her ne kadar kontrolörler ve yöneticiler arasında belirli bir yakınlık olsa da, üç mesleğin kendi kimliklerine sahip olduğu doğrulanmıştır. Lojistikteki mevcut eğilimler dikkate alındığında bütünsel bir lojistik yönetimi perspektifinden, bu üç mesleğin bir bütün olarak entegre edilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.
Liu (2019)	Çin'deki bir işe alım web sitesinde yayınlanan 1350 e-ticaret iş ilanı üzerinden e-ticaret alanında gerekli temel beceriler araştırılmıştır.	Farklı e-ticaret pozisyonlarının, farklı teknik becerilere ve bunların birleşimine odaklandığı belirlenmiştir. Teknik görevler teknik niteliklere daha fazla önem verirken operasyonel yönetim pozisyonlarının ağ satışları ve iletişim becerisini vurgulamaya daha meyilli olduğu belirlenmiştir.
Ghani and Suryani (2020)	Muhasebeciler için en çok gerekli olan beceriler, bir web sitesinde yer alan 523 iş ilanı üzerinden içerik analizi yöntemi ile araştırılmıştır.	Çalışma, iletişim becerileri en önemli beceri olarak kabul edildiğini göstermektedir. Ayrıca bulgular iş bulmada yabancı dil becerilerinin önemini vurgulamaktadır. Çalışma, muhasebe eğitiminde teknik becerilerden ziyade yumuşak becerilere daha fazla vurgu yapılması gerektiğini ifade etmektedir.
Rios et al (2020)	İşyeri başarısı için gerekli olan 21. yüzyıl öğrenme becerilerinin neler olduğu 142.000 iş ilanı üzerinden açıklayıcı veri analizi ile araştırılmıştır.	Sözlü ve yazılı iletişimin, işbirliğinin ve problem çözme becerilerine özellikle vurgu yapıldığı ve yüksek talep gördüğü belirlenmiştir. Ayrıca, işyeri başarısı için kritik olarak literatürde önerilen becerilerin birçoğunun işverenler tarafından çok düşük talep edildiği ve bazılarının hiç bahsedilmediği (örneğin sosyal sorumluluk) ortaya konulmuştur.

Purwanto <i>et al</i> (2020)	Sekreter pozisyonu için iş becerilerine yönelik işgücü piyasası talebini belirlemek amacıyla iş ilanları nitel bir yaklaşımla içerik analizi kullanılarak analiz edilmiştir.	Araştırma, sekreter pozisyonu için en çok ihtiyaç duyulan temel becerilerin İngilizce dil becerisi ve bilgisayar becerisi olduğunu keşfetmiştir. Ayrıca, en çok ihtiyaç duyulan destekleyici beceriler iletişim ve dürüstlük olarak tespit edilmiştir.
Kıran ve Bozkurt (2021)	Kariyer.net sitesinden işletmeler tarafından aranan yönetici özellikleri 117 adet orta ve üst düzey yönetici ilanı üzerinden içerik analizi yöntemiyle irdelenmiştir.	İncelenen yönetici özelliklerine göre temalar dikkate alındığında işletmelerin en fazla bireyler arası rollere önem verdiği saptanmıştır. Öte yandan kategoriler incelendiğinde ise “liderlik” rolü ön plana çıkarken “irtibat” rolüne değinen işletme sayısının oldukça az olduğu tespit edilmiştir.

Yerli ve yabancı yazında Tablo 2’de yer verildiği üzere birçok farklı sektöre ilişkin çalışma bulunmakla birlikte doğrudan dış ticaret sektörüne ilişkin iş ilanlarını ele alan çalışmaya rastlanmamıştır. Bununla birlikte çalışmanın amacına paralel olarak dış ticaret alanındaki personel niteliğinin artırılmasına yönelik çalışmalar bulunmaktadır. Çapraz (2015), Sakarya’daki dış ticaret firmaların personel işe alım sürecini yapılandırılmış mülakat ile nitel veri analizi yöntemi ile incelenmiş ve dış ticaret firmalarında profesyonel bir şekilde iş gören seçim süreci yapılmadığını tespit etmiştir. Ayrıca, mezunların özellikle tecrübe ve dil becerisi konusunda sorun yaşadığını belirlemiştir. Tunç (2018), uluslararası ticaret bölümünde mezuniyet aşamasında olan 150 son sınıf öğrencisinin, işsizlik kaygısının azalmasında etkili olan faktörleri tam logaritmik regresyon modeli ile incelenmiştir. Çalışma sonucunda, dış ticaret departmanı yönetme özgüveni, aldığı eğitimin yeterliliğine dair düşüncesi, mezun olduktan sonra yurt dışında dil eğitimi alma istemi ve yüksek lisans yapma eğilimindeki artışın, öğrencilerin işsiz kalma kaygısını azalttığı tespit edilmiştir.

3. METODOLOJİ

Çalışmanın bu kısmında, araştırmanın amacı, önemi, kapsamı, evreni, örnekleme, sınırlıkları, yöntemi ve bulgularına ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

3.1. Çalışmanın Amacı, Önemi ve Kapsamı

Çalışmanın amacı, uluslararası ticaret alanında faaliyet gösteren işverenlerin personel adaylarından talep ettikleri nitelikleri tespit ederek başta eğitim kurumları olmak üzere politika yapıcılara öneri getirilmesi suretiyle dış ticaret alanındaki personel niteliğinin artırılmasını desteklemektir. Bu çerçevede, işveren ve iş arayanları buluşturan kariyer.net web sitesinde, Dış Ticaret Uzmanı pozisyonuna yönelik verilen iş ilanları incelenmiştir. Dış Ticaret Uzmanı pozisyonunun seçilme nedeni, Mesleki Yeterlilik Kurumu (MYK) tarafından hali hazırda dış ticaret sektörü için belirlenmiş en yüksek seviye (Seviye 6) meslek standardına sahip olmasıdır. Çalışma kapsamında içerik analizi yapılarak adaylarda aranan temel ve destekleyici becerilere ayrıca odaklanılmıştır. Temel beceriler, eğitim, iş deneyimi, bilgi ve uzmanlık düzeyi gibi bir özgeçmiş dâhil edilebilen başarılarıdır. Destekleyici beceriler ise teknik yetenek veya bilgiden ziyade karakter özellikleri, tutumlar ve davranışlar gibi soyut, kişiliğe özgü becerilerdir (Robles, 2012: 457).

Literatürde iş ilanlarını analiz etmek suretiyle personel adaylarının sahip olması beklenen nitelikleri araştıran bir kısmı Tablo 2’de de sunulan çalışmalar bulunmakla birlikte özelden dış ticaret sektöründe çalışacak adaylardan beklenen nitelikleri iş ilanları üzerinden analiz eden bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu haliyle çalışmanın alana ilişkin literatüre katkı sağlaması beklenmektedir. Diğer taraftan çalışmanın bulgularının ve bu kapsamında sunulan önerilerin işletmeler, eğitim kurumları, öğrenciler, politika yapıcılar ve diğer paydaşlar tarafından uygulanabilir sonuçlar doğurması beklenmektedir.

3.2. Çalışmanın Evren ve Örnekleme

Araştırmanın evreni dış ticaret sektörüne yönelik verilen ilanlardır. Gazete, televizyon, dergi, web sitesi, sosyal medya gibi birçok mecra da iş ilanlarına yer verilmektedir. Bu durumda sektör özelinde dahi milyonlarca ilandan söz etmek mümkündür. Evrendeki tüm birimlere ulaşmak zor, zaman alıcı ve maliyetlidir. Bu durumda evrendeki birimler arasından sistematik bir şekilde seçilen ve evreni temsil eden daha küçük bir birim olan örnekleme ihtiyaç vardır (Gürbüz ve Şahin, 2017: 125). Bu çerçevede, çalışmanın örneklemini, 10.09.2021 tarihinde kariyer.net iş arama platformunun web sitesinde “Dış Ticaret Uzmanı” pozisyonuna yönelik verilmiş 314 adet ilan oluşturmaktadır. 1999 yılında kurulan ve

mevcut durumda 17 ofisindeki 400 çalışanı ile 94 bin üye şirket ile 25 milyon üzerindeki özgeçmiş sahibi kariyer.net web sitesi işveren ve iş arayanları buluşturan bir platformdur (www.kariyer.net).

3.3. Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmada, kariyer.net web sitesinde dış ticaret sektörüne yönelik yer alan iş ilanlarının incelenmesi amacıyla doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi araştırılması hedeflenen konular ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013:217). Araştırmanın verileri 10.09.2021 tarihinde yayında olan ilanlar üzerinden toplanmıştır. Örneklemi oluşturan 314 iş ilanında yer verilen bilgiler “ilan verilen iller”, “ilan verilen sektörler”, “eğitim durumu”, “üniversite bölümü”, “ilan dili”, “departmanlar”, “tecrübe”, “askerlik durumu”, “iş tanımları”, “temel beceriler” ve “destekleyici beceriler” başlıkları altında kodlanarak incelenmiştir. Elde edilen veriler sosyal bilimler için istatistik paket programına (SPSS) aktarılarak tanımlayıcı istatistikler (sayı, yüzde) kullanılmıştır. Analiz kapsamında 314 ilanın verileri incelenmekle birlikte bir ilanda birden fazla seçeneğe (mezuniyet, il, tecrübe, vb.) yer verilebildiğinden bazı başlıklarda gözlem sayıları daha fazla olabilmektedir.

3.4. Çalışmanın Geçerlik ve Güvenirliği

Araştırma sonuçlarının inandırıcılığı bilimsel araştırmaların en önemli ölçütlerinden birisidir. Bulguların doğruluğunu temsil eden “Geçerlik” ve tekrar edilebilirliğini temsil eden “Güvenirlik” bu açıdan araştırmalarda en yaygın kullanılan ölçütlerdendir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 289). Nicel araştırmalar gibi nitel çalışmalarda da bu ölçütler kullanılmaktadır.

Araştırmanın geçerliğini ve güvenilirliğini sağlamak adına nitel araştırma alanında uzman bir akademisyenin görüşü alınmıştır. Araştırmacı, araştırma deseni, verilerin analizi, bulgular ve sonuçların yorumuna ek olarak ham veriyi uzmana iletmiştir. Uzman akademisyen tarafından tutarlık incelemesi yapılmış ve veri toplama araçlarının oluşturulması, verilerin toplanması ve kodlanması sürecindeki tutarlılığa bakılmıştır. Veri toplama, analiz yöntemi ve kategori oluşturma süreçleri detaylı açıklanmıştır. Platformdaki ilanların her gün güncellenmesi nedeni ile ilanlar bir Word dosyasına aynı gün içinde kaydedilmiş ve süreç boyunca dosya üzerinden çalışılmıştır. Ayrıca, çalışmanın güvenilirliğini sağlamak adına araştırmacı tarafından iş ilanları farklı zaman dilimlerinde aynı dosya üzerinden tekrarlanmış ve benzer sonuçlar elde edilmiştir. Bu nedenle araştırmanın geçerlik ve güvenilirlik koşullarını taşıdığı değerlendirilmektedir.

3.5. Çalışmanın Bulguları

Kariyer.net web sitesinde Dış Ticaret Uzmanı pozisyonuna yönelik 10.09.2021 tarihinde yayında olan 314 iş ilanının incelenmesi sonucu elde edilen bulgular bu bölümde tablolar halinde sunulmaktadır.

Tablo 3. İlan Verilen İller

İl / Bölge	İlan Sayısı	Yüzde
İstanbul (Avrupa)	105	% 33,4
İstanbul (Asya)	90	% 28,6
Ankara	29	% 9,2
Kocaeli	26	% 8,3
İzmir	15	% 4,8
Bursa	8	% 2,5
Mersin	7	% 2,2
Konya	7	% 2,2
Manisa	6	% 1,9
Denizli	5	% 1,6

Tablo 3’de en fazla ilan verilen illere yer verilmiştir. İstanbul için verilen ilanlarda Avrupa ve Asya yakasına ayrıca yer verildiği görülmüştür. İstanbul’dan sonra en fazla ilan verilen iller; Ankara, Kocaeli, İzmir, Bursa, Mersin, Konya, Manisa ve Denizli’dir.

Tablo 4. İlan Verilen Sektörler

Sektör	İlan Sayısı	Yüzde
Kimya	36	% 11,5
Endüstriyel Ürünler	31	% 9,9
Otomotiv	30	% 9,5
Gıda	28	% 8,9
Makine ve Ekipmanları	24	% 7,6
Tekstil ve Konfeksiyon	22	% 7,1
Elektronik	20	% 6,4
Ticaret	16	% 5,1
Demir-Çelik	15	% 4,8
Lojistik	13	% 4,1

Tablo 4’de en fazla ilan verilen sektörler sunulmuştur. İlanlarda ilk sırayı kimya sektörü almaktadır. Endüstriyel ürünler, otomotiv, gıda, makine, tekstil, elektronik, ticaret, demir-çelik ve lojistik sektörleri de en fazla ilan verilen ilk 10 sektör arasında yer almaktadır.

Tablo 5. Eğitim Durumu

Eğitim Durumu	İlan Sayısı	Yüzde
Lisans (Mezun)	301	% 96
Yüksek Lisans (Mezun)	132	% 42,1
Yüksek Lisans (Öğrenci)	68	% 21,6
Ön Lisans (Mezun)	60	% 19,1
Doktora (Mezun)	38	% 12,1
Doktora (Öğrenci)	24	% 7,6
Lise (Mezun)	10	% 3,2
Lisans (Öğrenci)	5	% 1,6
Ön Lisans (Öğrenci)	1	% 0,3
İlköğretim (Mezun)	1	% 0,3

Tablo 5’de ilanlarda en fazla talep edilen eğitim durumuna yer verilmiştir. Listede ilk sırayı lisans mezunları, ikinci sırayı ise yüksek lisans mezunları almıştır. Sırasıyla yüksek lisans öğrencileri, ön lisans mezunları, doktora mezunları, doktora öğrencileri, lise mezunları, lisans öğrencileri, ön lisans öğrencileri ve ilköğretim mezunları talep edilen diğer eğitim durumlarıdır.

Tablo 6. Üniversite Bölümü

Fakülte / Bölüm	İlan Sayısı	Yüzde
Uluslararası Ticaret	108	% 34,4
İşletme	77	% 24,5
İktisat	45	% 14,3
Mühendislik	45	% 14,3
Lojistik	41	% 13,1
Uluslararası İlişkiler	32	% 10,2
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	26	% 8,3
Pazarlama	10	% 3,2
Diğer	9	% 2,9

Tablo 6’da yer verilen tercih edilen fakülte/bölümlerde ilk sırayı Uluslararası Ticaret bölümü almaktadır. İşletme, İktisat ve Uluslararası İlişkiler gibi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi bölümleri ile Lojistik bölümü de sıklıkla tercih edilmektedir. 45 iş ilanında yer verilen mühendislik alanında 14 farklı mühendislik bölümüne yer verilmiş olup en fazla tercih edilenler sırasıyla Endüstri, Makine, Elektronik ve Kimya Mühendislikleri olmuştur.

Tablo 7. İlan Dili

Dil	İlan Sayısı	Yüzde
Türkçe	260	% 82,8
İngilizce	54	% 17,2

Tablo 7’de yer verilen ilan dili verisinde en fazla ilanın 260 ilanla Türkçe dilinde olduğu görülmektedir. İngilizce dilinde yayınlanan ilan sayısı ise 54’dür. Diğer dillerde bir ilana ise rastlanmamıştır.

Tablo 8. Departmanlar

Departman	İlan Sayısı	Yüzde
İthalat / İhracat	178	% 56,7
Satış ve Pazarlama	73	% 23,2
Lojistik	22	% 7,1
Dış İlişkiler	8	% 2,5
Diğer	25	% 7,9

Tablo 8’de iş gören adaylarının istihdam edilecekleri departmanlar sunulmuştur. En fazla istidam edilecek ilk üç departman sırasıyla; ithalat/ihracat, satış ve pazarlama ile lojistik departmanlarıdır.

Tablo 9. Tecrübe

Tecrübe Yılı	İlan Sayısı	Yüzde
Tecrübesiz	54	% 17,2
En Az 1 Yıl	26	% 8,3
En Az 2 Yıl	94	% 29,9
En Az 3 Yıl	92	% 29,3
En Az 4 Yıl	9	% 2,9
En Az 5 Yıl	36	% 11,5
6 Yıl ve Üzeri	1	% 0,3

Tablo 9’da adaylardan talep edilen tecrübe yıllarına yer verilmiştir. En fazla 2 ve 3 yıl tecrübe şartı aranmaktadır. 54 ilanda tecrübe şartı aranmamıştır. Talep edilen ortalama tecrübe yılı ise 2,2 yıldır.

Tablo 10. Askerlik Durumu

Askerlik Durumu	İlan Sayısı	Yüzde
Muaf	68	% 21,6
Ertelendi	14	% 4,4
Tamamlandı	234	% 74,5

Tablo 10’da iş ilanlarında yer verilen askerlik durumu bilgileri sunulmaktadır. İlanların çoğunluğunda askerlik hizmetinden muaf ya da tamamlanmış olunması istenirken, 14 ilanda ise ertelenmiş olması da kabul edilmektedir.

Tablo 11. İş Tanımları

İş Tanımı	İlan Sayısı	Yüzde
İthalat-İhracat Operasyon	213	% 67,8
Lojistik Süreç Yönetimi	176	% 56,1
Doküman Hazırlama ve Takip	159	% 50,6
Müşteri İlişkileri Yönetimi	137	% 43,6
Gümrükleme	131	% 41,7
Hedef Pazar Araştırması	99	% 31,5
Kambiyo-Akreditif Süreç Yönetimi	61	% 19,4
Fuar Organizasyon-Katılım	53	% 16,9
Yazışmalar	48	% 15,3
DİR ve Diğer Teşvik Takip	41	% 13,1

Tablo 11’de iş ilanlarında yer verilen iş tanımlarına ilişkin bilgiler sunulmaktadır. İş tanımlarında operasyonel işler yanında pazarlamaya yönelik faaliyetlerin ağırlıkta olduğu görülmektedir. İş tanımlarında ithalat-ihracat operasyonların yürütülmesi ilk sırada, lojistik sürecinin yönetimi ise ikinci sırada yer almaktadır.

Tablo 12. Temel Beceriler

İstenen Beceriler	İlan Sayısı	Yüzde
İngilizce Dil Bilgisi	300	% 95,5
MS Office	237	% 75,5
Diğer Yabancı Dil Bilgisi	149	% 47,5
Uluslararası Ticaret ve Gümrük Mevzuat Bilgisi	135	% 42,9
ERP Sistem Bilgisi	46	% 14,6
Diğer Programlar Bilgisi	37	% 11,8
Teslim Şekilleri Bilgisi	29	% 9,2
Uluslararası Ticaret Regülasyonları Bilgisi	22	% 7,1
Pazar-Sektör Trend Bilgisi	18	% 5,7
Diğer Nitelikler		
Seyahat Engeli Olmaması	120	% 38,2
Sürücü Belgesi	61	% 19,4

Tablo 12’de iş ilanlarında adaylardan istenen temel beceriler sunulmuştur. İngilizce yabancı dil bilgisi en fazla talep edilen temel beceridir. MS Office programları bilgisi ise ikinci sıradadır. Excel programı 19 ilanda yer alarak en fazla talep edilen MS Office programı olmuştur. Diğer yabancı dillerde ise Rusça ve Arapça 36, Fransızca 33, Almanca 22, İspanyolca 17, Çince 3 ve İtalyanca 2 adet ilanda yer almıştır. Temel beceriler dışında adayların seyahat engeli olmaması ve sürücü belgesine sahip olmaları istenen diğer nitelikler arasında yer almaktadır.

Tablo 13. Destekleyici Beceriler

İstenen Beceriler	İlan Sayısı	Yüzde
İletişimi ve İnsan İlişkileri Güçlü	186	% 59,2
Takım Çalışmasına Yatkın-Uyumlu	147	% 46,8
Analitik Düşünme	119	% 37,9
Raporlama Becerisi	118	% 37,6
Sonuç Odaklılık	95	% 30,2
Planlama Becerisi	90	% 28,6
İş Takip Becerisi	89	% 28,3
Organizasyon Becerisi	88	% 28,1
Araştırmacı/Gelişime Açık	51	% 16,2
Problem Çözme	42	% 13,4

Tablo 13’de iş ilanlarında adaylardan istenen destekleyici beceriler sunulmuştur. Adaylarda en çok aranan destekleyici beceri iletişim üzerinedir. Takım çalışmasına yatkinlik ve analitik düşünme de ilk üç sırada yer alan becerilerdir. Dinamik olmak, ikna kabiliyeti, müşteri odaklılık, temsil kabiliyeti, detaycılık, yüksek motivasyon, yoğun tempoya dayanıklılık, sorumluluk sahibi olmak, disiplinli olmak, sorumluluk almak ilanlarda yer bulan diğer becerilerden öne çıkan bazılarıdır.

4. SONUÇ

Her alanda gün geçtikçe şiddetlenen rekabet, işletmeleri daha nitelikli personel istihdam etmeye yöneltmektedir. Bu duruma paralel olarak işletmeler günümüzün dinamik ve rekabetçi pazarlarından pay alabilmek adına personel adaylarından talep ettikleri niteliklerin sayısını artırmaktadır. Adaylardan teknik uzmanlık ve bilgiler gibi temel beceriler dışında kişisel bazı özellikler ve kişilerarası beceriler içeren destekleyici beceriler de talep etmektedirler. Ana ve destekleyici becerilerin neler olduğu ve bu becerilerin önem sırası yapılacak işe göre değişebildiğinden, söz konusu niteliklerin her bir meslek özelinde ayrıca araştırılması önem arz etmektedir.

Bu çalışmada, Dış Ticaret Uzmanı pozisyonuna yönelik iş ilanlarının içeriklerinin analiz edilmesi yoluyla meslek için talep edilen niteliklerin neler olduğu araştırılmıştır. Bu kapsamda kariyer.net platformunda 10.09.2021 tarihinde “Dış Ticaret Uzmanı” pozisyonuna yönelik yer alan 314 ilan doküman analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Veriler çeşitli başlıklar altında kategorize edilmiş ve aranan niteliklere ilişkin bulgular sunulmuştur. Buna göre; en fazla ilan verilen il İstanbul, sektör Kimya, departman ithalat-ihracat departmanı, eğitim durumu lisans, mezun olunan bölüm uluslararası ticaret, deneyim durumu en az 2 yıldır. İş tanımlarında ithalat-ihracat operasyonları süreç yönetimi, lojistik

süreç yönetimi ile doküman hazırlama ve takibi başlıkları ilk üç sırada yer almıştır. Temel becerilerde İngilizce dil bilgisi, MS Office programları bilgisi ile dış ticaret ve gümrük mevzuat bilgisi talepleri ağır basarken destekleyici becerilerde ise iletişim, takım çalışması ve analitik düşünme becerisi öne çıkmıştır. Adaylardan sürücü ehliyetine sahip olma, seyahat engeli olmama ve askerlik hizmetini tamamlama gibi niteliklerin arandığı da gözlenmiştir.

Çalışmanın bulguları, Mesleki Yeterlilik Kurumu (MYK) tarafından ulusal yeterlilikler kapsamında yer verdiği “Uluslararası Ticaret Uzmanı” Seviye 6 meslek standardı ile özellikle temel beceriler alanında büyük ölçüde uyuşmaktadır (MYK, 2017). Ancak, MYK meslek standardında temel beceriler olarak yabancı dil bilgisi ve bilgisayar programlarına, destekleyici becerilerin ise hiçbirine yer verilmediği gözlenmiştir. En geç 5 yılda bir güncellenmesi gereken söz konusu standardın bu bakımdan uygulayıcı kurum tarafından gözden geçirilerek revize edilmesi önerilmektedir. Çalışma bulgularında en fazla vurgu yapılan temel beceri olan İngilizce dil bilgisinin (Muhammad and Brookshire, 2011; Çapraz, 2015; Kılınç ve Akyol, 2018; Ghani and Suryani, 2020; Purwanto et all, 2020) ve en çok talep edilen destekleyici beceri olan iletişim (Muhammad and Brookshire, 2011; Robles, 2012; Kılınç ve Akyol, 2018; Giray, 2019; Liu, 2019; Ghani and Suryani, 2020; Rios et all, 2020; Purwanto et all, 2020) iş ilanlarını analiz eden diğer çalışmalardaki bulgularla uyuşmaktadır.

İlanların %91’inde en az bir destekleyici beceriye yer verilmesi bu becerilerin önemini ortaya koymaktadır. Adhvaryu et all., (2016), araştırmalarında, çalışanlara destekleyici beceriler konusunda verilen eğitimlerin çalışan verimliliğini %12 oranında artırdığını tespit etmişlerdir. Caputo et all.(2019), Lok et all. (2021), Sopa et all. (2020), araştırmalarında benzer sonuçlara ulaşmıştır. Wagner (2008), tarafından 21. yüzyılda en fazla ihtiyaç duyulacağı belirtilen yedi destekleyici becerinin beş tanesi çalışma bulgularında ilk on sırada yer almıştır. Bu kapsamda önemi gerek literatürde gerekse iş dünyasının taleplerinde tespit edilen destekleyici becerilerin eğitim kurumlarınca ders, sertifika programı, seminer, etkinlik, vb. faaliyetlerle desteklenmesi önerilmektedir.

Çalışma bulgularında öne çıkan İngilizce dışındaki diller için özellikle uluslararası ticaret alanında eğitim veren üniversitelerin Sürekli Eğitim Merkezleri üzerinden destek verilmesi önerilmektedir. Uluslararası Ticaret bölümünden sonra en fazla talep gören Mühendislik, Lojistik ve İ.İ.B.F. bölümlerine yönelik üniversitelerin seçmeli derslerle uluslararası ticarete ilişkin temel beceriler konusunda öğrencilere destek vermesi hususu değerlendirilmelidir. Öğrencilerin sektörün beklentileri konusunda bilinçlendirilmesi kapsamında çalışmanın hali hazırda tüm üniversitelerde verilmekte olan kariyer planlama dersleri kapsamında uluslararası ticaret bölümü öğrencileri ile paylaşılması da yararlı olacaktır. Böylelikle öğrenciler, kendilerini geliştirmeleri adına odaklanacakları konulara ilişkin bilgi sahibi olacaklardır. Ayrıca, gerek tecrübelenmeleri için katkı sağlaması gerekse destekleyici becerilerinin gelişmesi adına öğrencilere staj, işbaşı eğitimi, gönüllü çalışmaları gibi imkanlar sağlanması da önerilmektedir.

Çalışmanın, belirli bir tarihte yayında olan ilanları kapsaması, çalışma kapsamında sadece kariyer.net web sitesindeki ilanların taranması, tek bir ülkeye yönelik ilanların incelenmesi ve ikincil veriler üzerinden analiz yapılması ise diğer kısıtlardır. Gelecekte yapılacak çalışmalarda daha geniş bir zaman diliminin ele alınması, farklı platformlardaki ilanların da araştırmaya dahil edilmesi, farklı ülkelerdeki ilanlar ile kıyaslama yapılması ve derinlemesine mülakat, anket, odak grup görüşmesi gibi farklı veri toplama yöntemlerin uygulanması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Adhvaryu, A., Kala, N., & Nyshadnam, A. (2016). Soft Skills To Pay The Bills: Evidence From Female Garment Workers. University of Michigan, 1-58.
- Ayaz, İ. S., Baran, E., & Açık, A. (2018). Denizcilik Sektörüne Yönelik İş İlanlarının Analizi: Kariyer.net Örneği. In SETSCI Conference Indexing System (3), 711-715.
- Bacaksız, F. E., & Sönmez, B. (2015). İnsan Kaynakları Web Sitelerinde Yer Alan Hemşire İş İlanlarının İncelenmesi. Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi, 3(1), 112-122.
- Caputo, F., Cillo, V., Candelo, E., & Liu, Y. (2019). Innovating Through Digital Revolution: The Role Of Soft Skills And Big Data in Increasing Firm Performance. Management Decision, 57(8), 2032-2051.

- Çapraz, Kürşat (2015). Dış Ticaret Firmalarında İşgören Seçim Süreci Etkinliğinin Değerlendirilmesi: Sakarya Örneği Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi
- Çetin, M., & Akar Şahingöz, S. (2019). İnsan Kaynakları Web Sitelerinde Aşçılara Yönelik İş İlanları Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(64), 726-734.
- Dobroszek, J., Mourao, P. and Grzesiak, L. (2019), "Identification Of The Similarities And Differences Of Logistics Controller, Manager And Specialist: A Study Based On A Content Analysis", *The International Journal Of Logistics Management*, 30(1), 261-283.
- Erkarlan, Ö., Kaya, N. A., & Dilek, Ö. (2011). Türkiye’de Endüstriyel Tasarımcıda Aranılan Niteliklerin Lisans Eğitim Programları Ve Kariyer Siteleri Üzerinden Karşılaştırmalı Analizi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 121-130
- Ghani, M. A., & Suryani, A. W. (2020). Professional Skills Requirements for Accountants: Analysis of Accounting Job Advertisements. *Jurnal ASET (Akuntansi Riset)*, 12(2), 212-226.
- Giray, Görkem (2019). An Analysis of Desired Skills for Software Development Jobs in Turkey Using Text Mining. Conference Paper
- Gürbüz, S., & Şahin, F. (2017). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Kariyer.net web sitesi, <https://www.kariyer.net/kurumsal/hakkimizda> adresinden 05.09.2021 tarihinde erişilmiştir.
- Kılınç, Ö., & Akyol, M. Kurumsal İletişim İş İlanları Üzerine Bir Değerlendirme. *İNİF E-Dergi*, 3(1), 65-82.
- Kiran, F., & Bozkurt, Ö. Ç. (2021). Mintzberg’in Yönetici Roller Modeli Kapsamında İş İlanlarının Analizi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 17(2), 394-418.
- Liu, L. (2019). Research on Core Skills Demand of E-commerce Post Talents in Chinese Enterprises--Based on Analysis of Job Advertisement Content. *International Conference on Emerging Researches in Management, Business, Finance and Economics (ERMBFE 2019)*
- Lok, B. L., Cheng, M. Y., & Choong, C. K. (2021). The Relationship between Soft Skills Training and Development, Human Resource Outcome and Firm Performance. *International Journal of Business and Society*, 22(1), 382-402.
- Mesleki Yeterlilik Kurumu (MYK) web sitesi, https://portal.myk.gov.tr/index.php?dl=Yeterlilik%2F2154%2FSON_TASLAK_PDF_20180925_144137.pdf&fileName=17UY0306-6+Rev+0+Uluslararası%20C4%B1+Ticaret+Uzman%20C4%B1&option=com_yeterlilik adresinden 07.09.2021 tarihinde erişilmiştir.
- Muhammad, A. J., & Ha-Brookshire, J. E. (2011). Exploring Job Responsibilities And Requirements Of US Textile And Apparel Sourcing Personnel. *Journal of Fashion Marketing and Management*, 15(1), 41-57.
- Purwanto, P., Rusdiyanto, W., & Respati, Y. A. (2020). Analysis of Secretary Job Advertisement Content for Secretarial Skills Needs. *Jurnal Economia*, 16(1), 44-55.
- Rios, J. A., Ling, G., Pugh, R., Becker, D., & Bacall, A. (2020). Identifying Critical 21st-Century Skills For Workplace Success: A Content Analysis Of Job Advertisements. *Educational Researcher*, 49(2), 80-89.
- Robles, M. M. (2012). Executive Perceptions Of The Top 10 Soft Skills Needed In Today’s Workplace. *Business Communication Quarterly*, 75(4), 453-465.
- Sopa, A., Asbari, M., Purwanto, A., Santoso, P. B., Mustofa, D. H., Maesaroh, S., & Primahendra, R. (2020). Hard Skills Versus Soft Skills: Which Are More Important For Indonesian Employees Innovation Capability. *International Journal Of Control And Automation*, 13(2), 156-175.
- Süygün, Sami (2020). A’dan Z’ye Dış Ticaret, (Editör: Sami Süygün), Ankara, Gazi Kitabevi

- Şentürk, Z. A., & Fidan, Z. (2016). İş İlanları Üzerinden Halkla İlişkilerin Mesleki Profili. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14(1), 107-130.
- Topçuoğlu, Ayşenur (2020). A'dan Z'ye Dış Ticaret, (Editör: Sami Süygün), Ankara, Gazi Kitabevi
- Türkiye İstatistik Kurumu (TUIİK) web sitesi İşgücü İstatistikleri Bülteni, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=%C4%B0%C5%9Fg%C3%BCc%C3%BC-%C4%B0statistikleri-Temmuz-2021-37492&dil=1> adresinden 06.09.2021 tarihinde edinilmiştir.
- Tunç, Hakan (2018). Uluslararası Ticaret Bölümü Öğrencilerinin İşsizlik Kaygısının Azalmasında Etkili Olan Faktörler, PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4(2), 254-264.
- Wagner, T. (2008). The Global Achievement Gap: Why Even Our Best Schools Don't Teach The New Survival Skills Our Children Need — And What We Can Do About It. New York, NY: Basic Books.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan (2016), Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Güncelleştirilmiş Geliştirilmiş 10. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Yükseköğretim Kurulu web sitesi Program Atlası, <https://yokatlas.yok.gov.tr/index.php> adresinden 06.09.2021 tarihinde erişilmiştir.